Arkæologisk Forum

Nr. 42
2020

Særtryk

Indhold

Leder

Redaktionen 1

Midt i en (ned)brydningstid

Spejlinger: Fragmentet og det arkæologiske

Redaktionen 3

Spejlinger
Fragmentet og det arkæologiske

Lone Claudi-Hansen* 5

Ræk mig hammeren
Om keramik, kompensation og klassificering

Anna Severine Beck* 11

Hus eller ej?
Refleksioner over det arkæologiske hus

Karl Hjalte Raun Maack* 17

Refleksioner omkring det arkæologiske
– perspektiver omkring digital data

Artikel

Mette Palm 23

Drømmen er at blive arkæolog
Erhvervspraktik for 8.-9. klasse på aarkæologiske museer

Konferenceindtryk

Jakob Schlein Andersen 31

Datering af jernalderens huse
Indtryk fra en debatdag om AMS-dateringer, hustypologi og bebyggelsesudvikling med udgangspunkt i jernalderhuse

Replik

Kristian Kristiansen 37

The future of Nordic TAG?
Every new generation of archaeologists defines its own needs

Uddannelse

Rasmus Holst Nielsen 37

Arkæologer på barrikaden for overlevelse som fag

*Fagfællebedømt artikel
* Peer reviewed Paper

af Jakob Schlein Andersen, museumsinspektør, Museum Nordsjælland

Datering af jernalderens huse

Indtryk fra en debatdag om AMS-dateringer, hustypologi og bebyggelsesudvikling med udgangspunkt i jernalderhuse

Anmeldelse af debatdag afholdt d. 5. december 2019 på Københavns Universitet, Saxo-instituttet. Som arrangører af debatdagen stod J.M. Ulriksen (Museum Sydøstdanmark) & P.O. Rindel (KU, Saxo-instituttet). Seminarets hovedfokus var AMS-datering, hvordan AMS-dateringer benyttes og hvorledes dette påvirker hustypologier og tolkningen af bebyggelsesudviklingen i jernalder. Som udgangspunkt for dagens mange forskelligartede bidrag var et indlæg om perspektiver og problemstillinger ved brug af Bayesian Modelling.

I det udsendte program blev der inviteret til debatdag på Københavns Universitet. Umiddelbart et mere uformelt format end hovedparten af de arkæologiske seminarer og konferencer der ellers afholdes landet over. Arrangementet var gratis, uden tilmelding og uden forplejning. Som arrangør må det have være spændende at se, hvor stort fremmødet ville blive, og om dansk arkæologi var klar til at mødes uden indbygget kaffe og kage. Et andet modigt valg var programmets fokus på debat, med to indlagte paneldiskussioner.

Jeg kan starte med at konstatere, at projektet lykkedes! Der var et fremmøde på ca. 60-70 personer i auditoriet, og diskussionerne fungerede også ganske fint. Så vidt jeg kunne bedømme, var der god tilslutning med museumsfolk fra hele landet, samt deltagelse fra Slots- og Kulturstyrelsen og Moesgård Museums afdeling for konservering og naturvidenskab. Og hvad mad, kaffe og kage angår, så kunne det nemt erhverves i en af universitetets mange kantiner!

Scenen var sat med det udsendte program, der var opdelt i to sessioner. Første del havde C14 – problemer og muligheder som overskrift. Anden del var dedikeret til hustypologier og huskronologier, dog indsnævret til jernalderens huse, som angivet i invitationen.

Bayesian Modelling – perspektiver og problemstillinger

Første session blev ledet af lektor ved Saxo-instituttet Per Ole Rindel. I sin indledning konkretiserede han, at dagens program havde sit udgangspunkt i Sune Villumsens (Museum Sydøstdanmark) arbejde med C14-dateringer. Det fremgik også, at alle oplægsholdere på forhånd havde modtaget et debatoplæg fra Sune Villumsen, der kunne fungere som en fælles ramme for dagens indlæg.

Jeg tror, at dette tiltag med et fælles debatoplæg har været afgørende for, at de diskuterende dele af dagens program kom til at fungerer ganske godt. Samtidig imødekom det også et forbehold jeg havde forud for arrangementet. Bekymringen gik på, hvorvidt der var en rød tråd i programmet, hvilket blev forstærket af, at der i indbydelsen ikke var angivet noget om indholdet af de enkelte indlæg. Man kan måske med fordel ved fremtidige lignende arrangementer formidle dette allerede i indbydelsen.

Indledningsvist skal jeg påpege, at der i løbet af dagens indlæg blev fremlagt mange interessante udgravningsresultater, faglige overvejelser samt et hav af dateringssekvenser, som naturligvis ikke alle kan refereres her. I stedet vil jeg bruge Sune Villumsens indlæg, som omdrejningspunkt for en gennemgang af de temaer og problemstillinger, som jeg mener blev adresseret stærkest i dagens løb.

Sune Villumsen var meget passende første mand på podiet, med et veltilrettelagt oplæg. Her fik vi først en introduktion til de muligheder som brugen af *Bayesian Modelling* giver i forhold til AMS-dateringer. Ved eksempler blev det vist, hvordan denne statistiske model fungerer, og hvordan den kan benyttes til at indsnævre de ellers ganske brede dateringer, som AMS-dateringer oftest resulterer i.

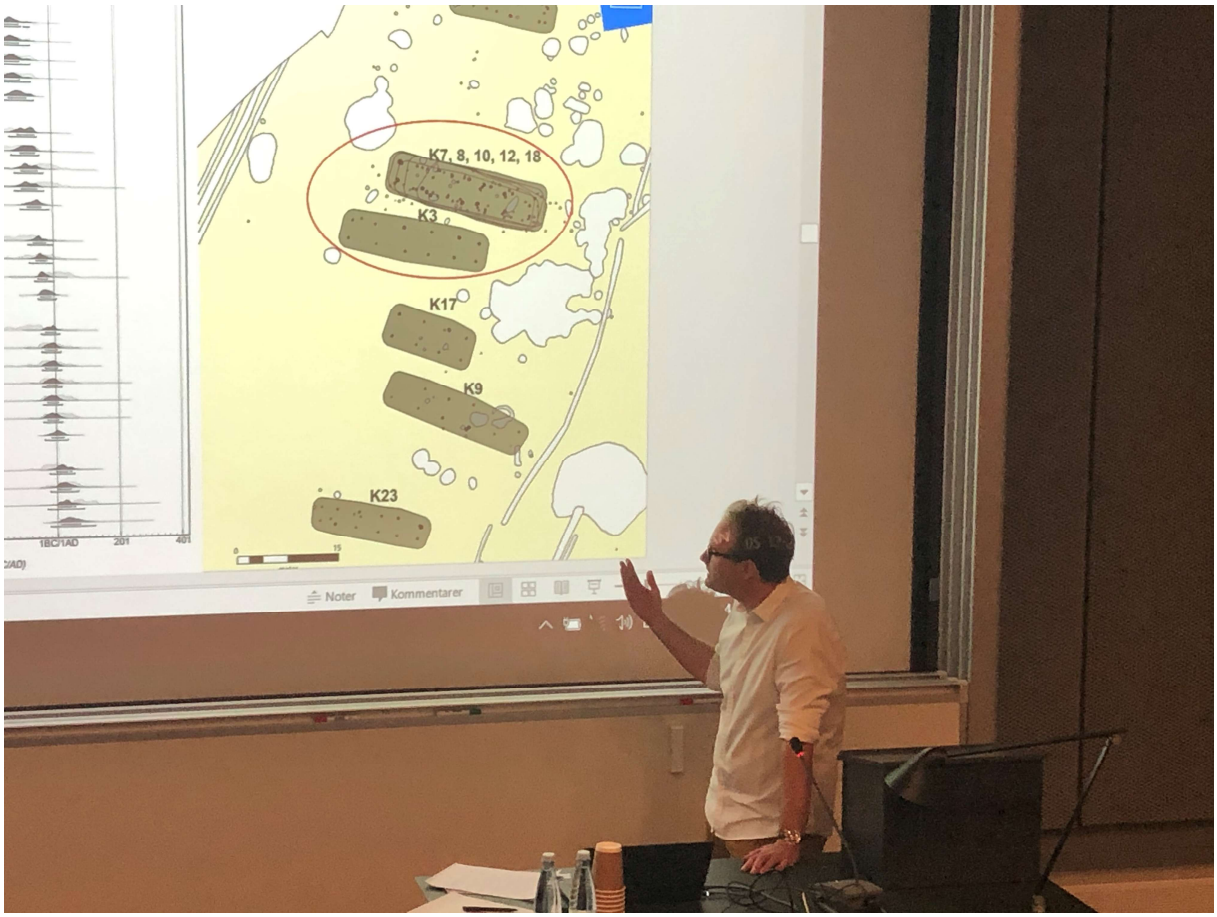

I sit indlæg om Bayesian Modelling præsenterede Sune Villumsen både modelberegninger og praktiske eksempler fra udgravninger.

Eksemplerne blev præsenteret klart, og viste på overbevisende måde metodens store potentiale i forhold til at få maksimalt udbytte af de mange AMS-dateringer, der er blevet en naturlig del af de arkæologiske udgravninger. Der blev også vist en simuleret beregning, der illustrerede hvordan man med fem eller seks dateringer, er i stand til at udskille en statistisk outlier, og indsnævre dateringsbredden væsentligt. Netop det store antal dateringer, der er nødvendigt for at benyttet metoden til datering af fx en hus-konstruktion, udgør dog en begrænsning i forhold til gamle udgravninger. Ligeledes vil det for langt de fleste museer kræve en ændret budgetlægning, hvis der ved kommende udgravninger skal være økonomi til at foretage op til seks dateringer fra hvert hus.

Mindst lige så vigtigt som indblikket i metodens perspektiver var det, at Sune Villumsen kom godt rundt om, hvordan man benytter metoden på en fagligt forsvarlig måde.

Et af hovedbudskaberne var, at C14-dateringer ikke kan stå alene. En C14-datering af et anlæg eller en konstruktion vil altid bygge på et fundament bestående af arkæologiske tolkninger.

På den vis er der ikke forskel på de C14-dateringer, hvor der benyttes Bayesian modellering og dem, hvor der ikke benyttes modellering. I begge tilfælde benyttes ”Priors” som det kaldes i modellerne, eller slet og ret arkæologiske tolkninger og stratigrafiske iagttagelser. Disse forudsætninger fastlægges allerede i udvælgelsen af prøvematerialet og ved bestemmelse af de arkæologiske kontekster, prøverne kommer fra.

Jeg har selv overvejet, hvorvidt brugen af Bayesian modellering vil føre til ringslutninger, fordi ”priors”/ tolkninger lægges ind i modellen. Problemet er, at dateringsresultaterne dermed kan komme til blot at bekræfte disse tolkninger. Jeg kunne med glæde konstaterer, at samtlige oplægsholdere, der arbejder

med C14-modellering, Sune Villumsen, Jesper Olsen (AMS-laboratoriet i Aarhus) og Jesper Hansen (Odense Bys Museer) alle italesatte denne problematik. Og som Jesper Hansen formulerede det: ”*Bayesian modeller er ikke bedre, end de tolkninger vi bygger ind i modellerne.*”.

De tre oplægsholdere stod fælles om en opfordring til at benytte sig af de muligheder, der er ved at bruge Bayesian modellering, men også om at bruge metoden med gennemsigtighed. Det vil sige, at de arkæologiske ”priors” lægges åbent frem, da de udgør selve tolkningsgrundlaget. Jesper Olsen pointerede i den forbindelse også vigtigheden af at holde de benyttede C14-modeller så simple som muligt. Som en lille krølle på halen blev vi af Sune Villumsen husket på, at vi allerede bruger ”priors”, bevidst eller ubevidst, hvis vi fx vælger én datering mellem tre forskellige C14-dateringer fra samme hus.

Dette er tankevækkende i forhold til, hvordan C14-resultater præsenteres i beretninger og artikler. Det er vigtigt også at fremlægge eventuelt fravalgte dateringer og de arkæologiske tolkninger, der ligger til grund for, hvilke C14-dateringer der antages for valide, og hvilke der kasseres. Det samme gælder for den sags skyld opstillingen af typologisk baserede kronologier, der i lige så stor grad bygger på tolkninger, valg og fravalg. Lad os få hele datagrundlaget og mellemregningerne frem.

Udover synspunkter om brugen af Bayesian modellering talte Jesper Olsen også generelt om problematikker i forbindelse med C14-dateringer. Væsentlige emner som reservoireffekten i indlandssøer og plateauer på kalibreringskurven blev belyst. Af betydning for alle i dansk arkæologi var også annonceringen af, at en ny og mere præcis kalibrerings-kurve snart foreligger.

Der var flere gode bidrag med eksempler på hvilke muligheder C14-dateringer giver i forhold til arbejdet med bebyggelsesudvikling. Her vil jeg fremhæve Jesper Hansens (Odense Bys Museer) interessante brug af datering af de dårligt bevarede bebyggelsesspor i de fynske landsbyer. Her blev C14-dateringene brugt til at lokalisere områder med bosættelser fra yngre germansk jernalder, selv om de enkelte huse ofte ikke kunne udskilles.

Per Ethelberg (Museum Sønderjylland) gav et indblik i, hvordan han har benyttet en kombination af hustypologi og C14-dateringer til at forstå og kortlægge en kompleks bebyggelsesudvikling i Sønderjylland, hvorved det blandt andet blev muligt at udskille lokale byggetraditioner. Dette knytter an til et andet af dagens hovedtemaer: hustypologi.

Dette tema lå i dagens anden session, som vi blev ledet sikkert igennem af forskningsleder Jens Ulriksen fra Museum Sydøstdanmark

AMS-dateringer og bebyggelsesarkæologi

Hustypologi indgik som et element i en række indlæg. Per Ole Rindel havde illustrative eksempler på bevaringstilstandens betydning for, hvorvidt det er muligt at udskille hustyper på Grøntoftbopladsen. Niels Haue (Nordjyllands Historiske Museum) var inde på nogle af de samme overvejelser baseret på iagttagelser på Nørre Tranders og omkringliggende bebyggelser. Begge oplægsholdere konstaterede, at der kunne udskilles hustypologier med kronologisk signifikans, men at typologierne kun var gældende i et meget afgrænset geografisk område, måske helt ned på bopladsniveau.

Linda Boye (Kroppedal Museum) fremlagde et nyudviklet hustypologiske skema, der består af en traditionelt opbygget typologi med fokus på en udvikling indenfor huskonstruktionernes mål. Det hustypologiske skema blev lanceret som et praktisk arbejdsredskab, der kan benyttes allerede i udgravningsfasen. I forhold til metodevalg opstod der her en spændende diskrepans i forholdet mellem Linda Boyes typologisk baserede kronologi, og den tilgang som blev fremlagt af Sune Villumsen. Hvor Linda Boye tager udgangspunkt i en opdeling af husmaterialet i typer, arbejder Sune Villumsen med C14-dateringerne som en primær kilde, hvor resultaterne benyttes til at udskille hustyper og/eller verificere, om allerede opstillede hustypologier har kronologisk signifikans. I tilfældet med de typologisk markante Ragnesminde-huse, som begge oplægsholdere forholdt sig til, ser det ud til, at de to tilgange giver forskellige resultater.

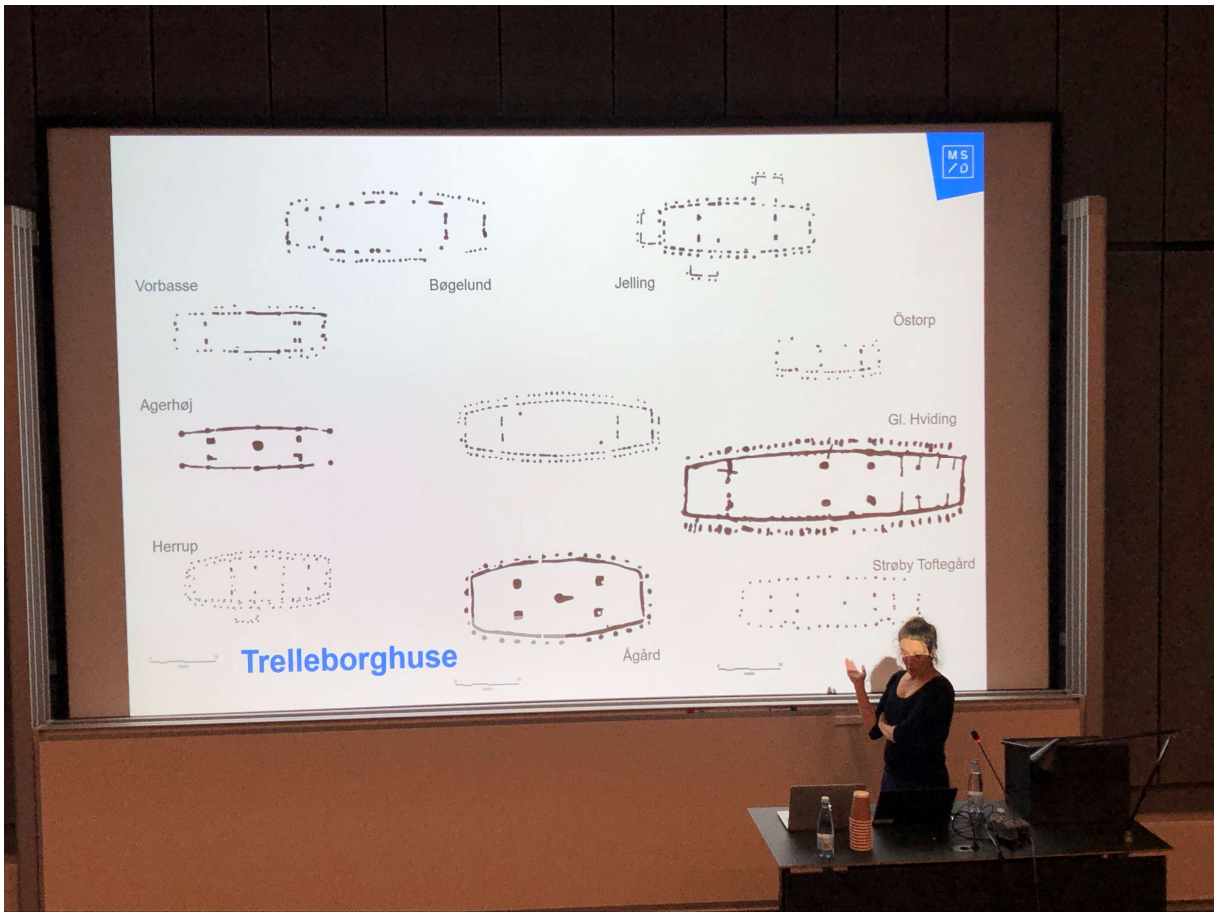

Anna Beck præsenterer her et bredt udvalg af forskelligartede husgrundplaner, der alle er beskrevet og tolket som Trelleborghuse i litteraturen.

Dagens sidste oplægsholder Anna Beck (Museum Sydøstdanmark), havde en helt tredje tilgang til temaet hustypologi. Med Trelleborghuset som eksempel problematiserede hun generelt brugen af hustypologier. Et af argumenterne var, at fordi hustypologier er et grundprincip i dansk arkæologi, er der en udpræget fokusering på ligheder frem for forskelle. I forhold til Trelleborgtypen har det afstedkommet, at mange huse beskrives som Trelleborghuse, selv om de afviger væsentligt på en række punkter. Ofte ender det med, at både det oprindelige Trelleborghus' datering og kulturhistoriske tolkning ukritisk projekteres over til en lang række husfund, der i realiteten kommer fra helt andre arkæologiske kontekster og nogle gange også fra andre tidsperioder. Budskabet var, at arkæologer skal være meget bevidste om hvordan de bruger hustypologi, for typologier forsimpler, hvis de benyttes ukritisk.

Andre tilhørere ved dagens debat har sikkert bidt mærke i andre emner, end dem jeg har berørt her. For der var mange gode og tankevækkende pointer at tage med hjem. Både hvad angår de faglige input men også i forhold til arrangementets form. På alle måder en vellykket dag. Personligt kan jeg sige, at det var en udbytterig dag, og jeg gerne kommer til det næste arrangement, hvis succesen gentages.

Nr. 42
2020

Arkæologisk Forum

I Arkæologisk Forum er et fagligt tidsskrift der søger at sætte det arkæologiske fag ind i en større sammenhæng – både videnskabeligt og samfundsmæssigt. Her kan både arkæologisk faglige og fagpolitiske emner behandles og debatteres.

Skriv til Arkæologisk Forum:
Arkæologisk Forum modtager gerne bidrag. Kontakt redaktionen, og få råd og vink om indhold, læsere, formaliteter, deadlines m.v.

Fagfællebedømmelse:
Generelt bliver tekster i Arkæologisk Forum fagfællebedømt. Fagfællebedømte artikler er markeret med en stjerne (*) ved forfatternavnet.

Kontakt:
redaktion@archaeology.dk
www.archaeology.dk

© Forfatterne og Arkæologisk Forum.
Artikler, indlæg og billeder må ikke mangfoldig-gøres i nogen form uden skriftlig tilladelse fra redaktionen.

Redaktion:
Anna Beck (ansv. redaktør)
Jette Rostock
Mette Palm
Ole Thirup Kastholm
Signe Lützau Pedersen
Susanne Klausholm Dolleris
Kamilla Majland

Udgiver:
Foreningen af Fagarkæologer – FaF

Forsidebillede:
Erhvervspraktikanter afprøver drømmen.
© Museum Nordsjælland

Tryk og oplag:
Holbæk Museum trykker 250 stk.

Arkæologisk Forum udkommer:
Juni og december

Abonnement og løssalg private:
175,- kr. årligt (2 numre)
87,50 kr. pr. nummer

ISSN 1399-5545

Foreningen af
Fagarkæologer
faf@archaeology.dk
www.archaeology.dk